

A KÁVÉZÁS ELTERJEDÉSE ÉS A KÁVÉHÁZAK TÖRTÉNETE MISKOLCON

DOBROSSY ISTVÁN

A kávé és a kávézás meghonosodásáról, pontosabban a családon belüli, vagy egy társasághoz, közösséghez kapcsolódó fogyasztási alkalmakról és szokásokról nagyon hiányos ismeretekkel rendelkezünk. A kávémérőhelyek és a kávéházak kialakulásáról, mint az információcsere fontos társadalmi fórumairól is szegényes adatokkal szolgál a magyar szakirodalom. Pedig Magyarországon viszonylag nem régi „élvezeti cikk”-ről, a fogyasztáshoz kapcsolódó eszközkészletről, szokásokról, azok gyakorlásának színtereiről (pl. kávéházak, kávézók) van szó. Néhány emberöltővel előttünk úgy tartották, hogy a szegény népnek olyan reggeli itala a pálinka, mint gazdagnak a kávé.¹ Aztán a presszógépek megjelenése után a kávé falun és városban egyaránt a „szellem itala” lett, napjainkban pedig joggal nevezhetjük a magyarság nemzeti italának.

A kávé szó első előfordulását Zrínyi Miklós költőtől 1645-ből ismerjük. „Kávés ház”-ra 1706-ban, „kaféház”-ra 1709-ben utalnak az első adatok.² Érdekességként említhetjük néhány európai nagyváros első kávéházainak megnyitását: London 1652, Párizs 1672, Bécs 1686, Prága 1712, Berlin 1721. Pesten 1714-ben, Budán 1717-ben, Óbudán 1739-ben utal az első adat kávéház megalakulására.³ A kávé magyarországi „bevezetése”-ről, a polgárság és a parasztság körében történő elterjedéséről átfogó néprajzi tanulmányt készített 1988-ban *Kisbán Eszter*, érzékeltetve azt, hogy a fogyasztással kapcsolatban még napjainkban is gyűjthető récents anyag.⁴

Alábbiakban – elsősorban levéltári források és történeti adatok alapján – egy észak-magyarországi városban tesszük vizsgálat tárgyává a kávé, beleértve megjelenését, elterjesztőit és elterjedését. Figyelemmel leszünk az otthoni kávéfogyasztásra éppúgy, mint a városi kávéházak kialakulására és működésük történetére.

* * *

A kávé megjelenése Miskolcon – az utóbbi évek kutatásai alapján – viszonylag szűk időhatárok között valószínűsíthető. 1706-ban egy limitáció felsorolja a törökországi árukat, s meghatározza, hogy azok egységei mennyibe kerülnek. Ilyen török áru a *malosa szőlő*, a *citrom*, a *riskása*, a „fűszerszámok” közül a *bors*, *gyömbér*, *sáfrány*, *szekfő* (azaz: szegesszekfű), *szerecseny-dió*, *babér*, *nádméz*, *mandola* és a *faolaj*. Kávéval nem találkozunk a felsorolásban.⁵

1. Vö. *Gundel I.–Harmath J.*, 1982. 41.

2. *Kisbán E.*, 1988. 153., és TESz 1970. II. 413.

3. *Rudnay J.*, 1976. 37.

4. *Kisbán i. m.* 149–177.

5. Borsod vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyve IV. 501/a. 15. köt. 61.

379. 1767. MÁRCIUSI HÓNAP

Az endrői kereskedő Ibrik Pál által a 1767. márciusi hónapban a magyar királyi kávéfogyasztásra vonatkozó edények használatára engedélyező okirat.

Az endrői kereskedő Ibrik Pál által a 1767. márciusi hónapban a magyar királyi kávéfogyasztásra vonatkozó edények használatára engedélyező okirat.

Az endrői kereskedő Ibrik Pál által a 1767. márciusi hónapban a magyar királyi kávéfogyasztásra vonatkozó edények használatára engedélyező okirat.

1767.

Az endrői kereskedő Ibrik Pál által a 1767. márciusi hónapban a magyar királyi kávéfogyasztásra vonatkozó edények használatára engedélyező okirat.

Az endrői kereskedő Ibrik Pál által a 1767. márciusi hónapban a magyar királyi kávéfogyasztásra vonatkozó edények használatára engedélyező okirat.

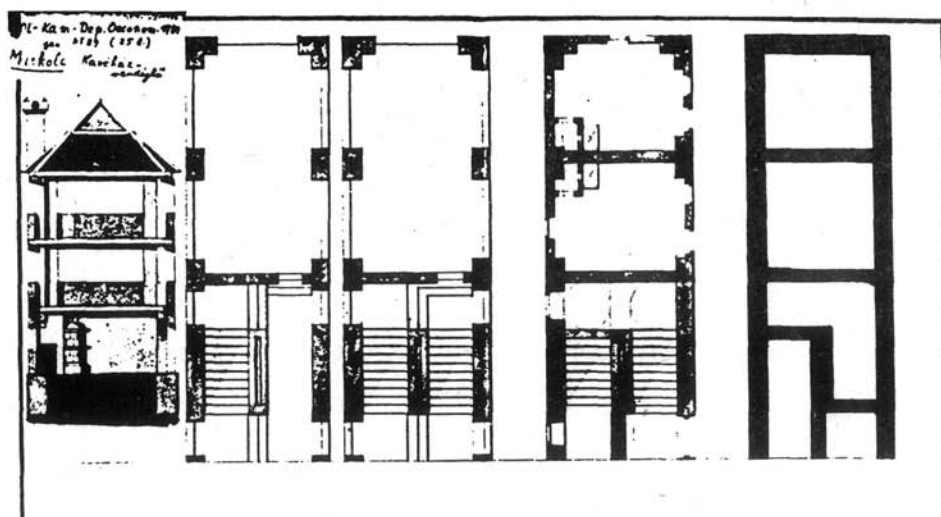
Az endrői kereskedő Ibrik Pál által a 1767. márciusi hónapban a magyar királyi kávéfogyasztásra vonatkozó edények használatára engedélyező okirat.

2. kép. Kávéháznitást engedélyező okirat a diósgyőri koronauradalom anyagából (1767)

és a szekfőszeg.) A görög kereskedők hitelkönyveiben és számlái között 1764-ből származik az eddig ismert legkorábbi, kávéval kapcsolatos adat (1. kép).

Ezek az adatok elsősorban az előkelő társadalmi osztály tagjainak kávéfogyasztására vonatkoznak, s arra gondolunk, hogy az otthoni kávékészítés a 18. század első harmadában, de főleg a század közepén már nem ment ritkaságszámba a görög kereskedők által uralt Miskolcon. A korábbi, 1721-es számadás is arra utal, hogy a város vezetősége kávéval is megkínálta az ideérkező előkelő vendégeket.

A családi körben történő kávéfogyasztásra utalhatnak a vagyonösszeírásokban fellelhető kávékészletek is. Nagyon kevés olyan 18. századi – s ezen belül miskolci – összeírást ismerünk, amely segítségünkre lehetne. A már idézett négyesi Szepessy család egyik tagjának, Zsigmondnak, 1768-ban vették számba halála után megmaradt ingóságait. Az ezüst tárgyak között első alkalommal itt találkozunk kávékészlettel. A porcelánedények között „veres, zöld és sárga festékekkel ki festett nagyobb virágú porcelán Findzsák”-at, „hasonló festésű és matériájú nagy kávé Ibrik”-et említenek. De ugyanilyen „Herbatéhez való Ibrik”-et és „Cukkor porzó”-t is számba vettek. Volt a háztartásban „Veress mázas Cserép Kávé Ibrik” és „Kávé főző Cserép Ibrik” is. A kávéfőzéshez használt edények rézből is készülhettek. Ilyeneket *Ibrik*nek nevezve, kisebb és nagyobb méretben, sárga- és vörösrézből készülve, hasonlóan felsorol az

3. kép. Az 1781. évi tűzvész után helyreállított uradalmi kávéház (1783)

összeírás. Ekkor tüntetnek fel először kézi kávéőrölt, tehát olyan kelléket, amelyhez hasonló a Herman Ottó Múzeum tárgyi gyűjteményében is található.

A házi kávéfőzés és fogyasztás mellett – azt megelőzően, vagy az eddig ismert legkorábbi adatot követően – alakultak ki az első kávémérő helyek, a mai kávéházak elődjai. Ezek a diósgyőri koronaauradalom, vagy a tapolcai apátság bérleményei lehetnek, bár utalnak adatok városi kávéház működésére is. Az eddigi leírások nem kevés félreértésre adnak lehetőséget, vagy olyan adatokat említene, amelyek ellenőrizhetetlenek. Ezek közül is kiemelkedik a következő: „Miskolcon a kávéházba járást a görögök honosították meg. Városi helyiségben nyitották az elsőt 1744-ben. Ez csak rövid ideig állt. A következőt az apátság Piac utcai házában nyitották meg, ennek 1760-ból ismert a bérlője. 1764-ben Girgt Antal bérlő nevével találkozunk. 1765-ben az uradalom egyik házában nyílt görög kávéház. . . . 1781-ben a Piac utcán már a görögnek és Baumgartner Mihálynak van kávéháza, de szó esik a Csabai kapuban is „kiskávés”-ről, bizonyos Vencel kőművesről. 1788-ban az uradalom sóházának alsó részén Novák Jakab tescheni polgár rendezett be kávéházat. . . . 1805-ben Malagets Ferenc bérelte ezt a kávéházat. 1818-ban a csizmadia-szín melletti kávéházat Zinzifa Ádám árendálta.”⁸

A fenti idézetből – amely eddig elfogadott megállapítás volt – igaz az, hogy a „kávéházba járást” a görögök honosították meg Miskolcon. Az első, s dokumentálható bizonyossága ennek az a megállapítás, amely 1767-ben született a diósgyőri koronaauradalom és Zsámbék Tamás görög kereskedő között. A hat pontból álló szerződés rögzíti, hogy 1768–1773 között az uradalom 340 R. forintért a miskolci Molnár-házban „Kaffe-Ház” kialakítását engedélyezi „Betsületes kereskedő Zsámbék Tamás U/rna/k”, s itt „ezen mesterséghez tartozandó Italokat szabadon árulhatja.” A szerződés megfogalmazza, hogy „Éget Bort és Pálinkát venni” csak az uradalom kasznárjától lehet, s az „Uraság Pálinkáját állandóan árulni tartozék”. A korcsmabérletektől ezt a szerződést az különbözteti meg, hogy megfogalmazzák „az Uraság több Kava házat Miskolczon nem kíván fel állítani, a vagy Kave és Rosolis árultatását másnak engedni” (2. kép).

8. Halmay B.–Leszih A., 1929. 108.

A szerződésből fontos az, hogy az uradalom nem kíván más kávéházat Miskolcon, és nem kíván több hasonló engedélyt kiadni. Ez így az első uradalmi kávéháznak tekinthető, amelynek most már a helyét kell azonosítani. A „miskolci Piaczon lévő Mólnár-ház” nem azonosítható, Zsámbék Tamás háza (vagy bérelt üzlete) viszont igen. A szerződés megkötésével csaknem egy időben, 1768-tól Zsámbék boltja a Széchenyi u. 15. sz. alatt volt (a Pannónia szállodától a színház felé eső egykori második vagy harmadik házban). Az 1781. évi tűzvész nemcsak ezt, hanem a szomszédos – s szintén görög kereskedő – üzletet is tönkretette. Így érthető az az 1784-ben, Pozsonyban kelt irat, amely szerint „A M. Kamara engedélyezi, hogy a d-i uradalom kártalanítsa a tűzvészt szenvedett Zsámbék Tamás görög kereskedőt, . . . s Rósa nevű görög kereskedőt . . . amennyibe a bolthelyreállítás került az 1781-es tűz után.”⁹ 1783-ban Szőlősy Ferenc, az uradalom prefektusa a magyar kamarának beszámolót készített, s ebben jelzi, hogy a tűzvész kárait 1782-re helyreállították. A renovált, megjavított épületek között szerepel az a kávé- és korcsma-ház, amely egy emeletes objektumban kapott helyet (3. kép). A felújítást követően az épületnek más funkciója lett, s arról nem szólnak feljegyzések, hogy hasznosítása miképpen alakult.

1768 előtt nincs tehát olyan adatunk, ami hitelesen kávéház meglétére, üzemelésére, működésére utalna. Érdekes, közelítő feljegyzés szerint 1735-ben Trangus Illés engedélyt kapott a városi tanácstól, hogy „saját telkén patikát erigáljon”. Az engedély kimondta, hogy a patikában nemcsak nádméz, hanem nádmézzel csinált reggeli italok (= rosolis) árulását is engedélyezik. Árulhat a várostól vásárolt „égett bort”, de mást nem. Ez megfelel annak a 18. századi szokásnak, amely a legtöbb magyar városban megengedte, hogy a gyógyszerészek szeszes italok, vagy süteményfélék készítésével is foglalkozzanak. Valójában ez a gyógyszertár korcsmával egybekötött olyan vállalkozás lehetett, amely a betegeknek túl az egészségesekeket is vonzotta a nádmézzel készített italok jóvoltából. A város később megvonja ezt az engedélyt, s Trangus Illés üzlete is eltűnik, legalábbis nem utalnak rá adatok a későbbiekben. Vállalkozását mint korai s különleges „boltot” emeltük ki, hiszen sem a cukrászdák, sem pedig a kávéházak nem eredeztethetők így a gyógyszertárakból.¹⁰

Másik adat szerint 1743/1744-ben György Tamás nevű görög kereskedő kap engedélyt „kávé, harbatea és rosolis árulására” a város boltjában.¹¹ Időrendben ide kívánczik az az említés, amely egy görögök ellen írt gúnyversben maradt fenn. Az irat kelte gyaníthatóan 1755.¹²

„Nyuszt és Róka torok már nyakok környéke
Ezüst s Arany órát tart Ósók mellyéke:
Rövid nap vármegyén lesz ezeknek széke
Füstbe ment Magyar város veritéke.
Ki kalmár, *ki kávé*s, ki tósérkedik
Több van olyan aki borral kereskedik
Mondják, hogy általuk terhünk könnyebbedik
Országos bolond az, ki így vélekedik.”

Az 1929-es városmonográfiából vett e témával kapcsolatos idézetnek bizonytalan az a megállapítása is, hogy az 1744. évi görög kávéházat 1760 körül az követte, amelyet az apátság Piac utcai házában nyitottak meg. Az apátsági ház, az ún. Curialis ház a mai Pannónia szálloda épülettömbje helyén, a Széchenyi-Kossuth utcák sarkán állott. Itt

9. OL. Kamara Dep. Oeconom. 1784. jan. No. 89. (Kávéház – kereskedőház – vendéglő)

10. Brósz K., 1879. 25. sz.

11. Miskolc város jegyzőkönyve, III. k. 59. IV. 1501/a.

12. Miskolc város levéltára. „Tudóskönyv 1755” Miscellanea 125. (Oldalszámozás nélküli kéziratos jegyzeteléssel.)

az apátságnek csak mészárszéke és korcsmája működött. 1777-ben viszont egy összeírás, amely a tapolcai apátság valamennyi hasznát számba vette, már viszonylag jó jövedelmű épületnek említi a kávéházat és a pálinkafőzést (vagy pálinkafőző műhelyt). Ez a kávéház pedig az akkori Mindszent község területén éppúgy lehetett, mint a Curiális-házban.¹³

Ezeket összegezve úgy véljük, hogy az 1743/44-es, az 1755 körüli, majd az 1760-ra utaló adat csupán a kávézás ismeretére, kávézás működésére utal. Ezt kiegészítve az 1721-es adattal (amikor is a város ad ajándékba kávé), úgy gondoljuk, a kávé és kávézás a 18. század első harmadában honosodott meg Miskolcon. Ez a szokás alakította ki, hívta létre az első üzleti fórumot, amelyet 1768-ban görög kereskedő kávéházként nyit meg a városban.

Szintén uradalmi épületben nyílt meg a város második kávéháza is. Meglétéről egy 1775-ös összeírás tesz említést. Nem lehet azonos a Zsámbok-féle házzal, hiszen ez az épület a mai Rákóczi u. 1. sz. helyén állt, s 1771-ben épült. Az ún. Sötétkaput övező földszintes épületben van egy kereskedőbolt, majd egy olyan korcsma, amely kétszobakonyhából áll, s alá van pincézve. Ezt követi a boltozott előtér, s ezzel szomszédos a kávéház. A leírás szerint három szoba, kamra, konyha található benne, s az egész bolthajtásos. Két szobája fapadlós, a többi rész pedig téglával van burkolva. Ez a földszintes kávéház 1790 körül Czinczifa Ádám bérlete lesz, majd 1805–1808 között hasonlóan görög kompániatag köt rá szerződést Malagets Ferenc személyében. Mindketten azon kereskedőréteg képviselői voltak, akik „súlyos béreket, pénzeket ajánlottak fel egy-egy megüresedett bolthelyiségért, csak hogy ki ne hulljon kezükből a kereskedelmi elsőbbség. Akkoriban még kevés nyílt üzlet volt Miskolcon, a kereskedelem jórészt a házaknál bonyolódott le. A város vezetősége azonban amikor látta, hogy a kereskedők boltjai után fizetett adók és bérek szép jövedelmet hajtanak a városnak, néhány bolt építéséhez fogott. A görögök – nehogy az újonnan épített üzlethelyiségek a zsidók kezére jussanak – a várostól már előre kibérelték az építendő üzlethelyiségeket, sőt egyik-másik 400 forint hozzájárulást is adott a városi építkezésekhez.”¹⁴ (A görögök kereskedelmi jelentőségét, a város életében betöltött szerepüket, rugalmas kapcsolatépítésüket az uradalommal mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy 1756–1777 között csak az uradalomnak 62 182 Rft bérletet fizettek.¹⁵)

Amikor 1816-ban a kávéház és korcsmaépületek fölött lévő árulószínekből kiköltöztek a csizmadia és a színészek,¹⁶ az uradalom eladta az épületet. Ekkor jelenik meg vevőként Czinczifa Ádám, s keze, a nevesebb és tehetősebb Pilta Mihály hasonlóan görög kereskedő, hogy a céhek évi 60–90–100 Rft árendájával szemben 22 530 Rft-ért megvásárolja a csizmadiaszín, az alatta lévő kávéházat, valamint az ún. Koplaló Korcsmát, s az építményhez tartozó telket.¹⁷ Az épület helyiségeinek gazdaságtalan üzemeltetése, Czinczifa eladósodása miatt az uradalom elrendelte az épület árverését. Az árverési felhívás 1822-ben Budán a „Hirdetések a' Hazai 's Külföldi Tudósításokhoz” c. lapban a következő szöveggel jelent meg. „A' Nagy Mélt. Kir. Magyar Udvari Kamara rendeléséből Koronális Miskolcz várossában a' legszebb útszában lévő, 's a' Diósgyőri Királyi Uradalmat illető Csizmadia szín nevű nagy épületet, melyben alkal-

13. OL. Htt. Acta Cassae Paroch. dioec. Agriensis No. 26. 1777. – Mindszent és Görömböly.

14. Miskolci Napló, 1924. XXIV. évf. dec. 25.

15. OL. Htt. Acta Cassae Paroch. Dioec. Agriensis No. 26. 1777. 17–19., és ld. *Komáromy J.*, 1956. 48–53.

16. *Dobrossy I.*, 1976. 120–126. „Színház a csizmadia és varga színben” c. fejezet részletesen foglalkozik ezzel a kérdéssel.

17. Ld. Szerződés a miskolci csizmadia szín, kávéház és koplaló korcsma megvételéről. Herman Ottó Múzeum Helytörténeti Adattára (továbbiakban: HOM. HTD.) I. 76.2.301.

matos lakó szobák, és áruló boltok találtak, úgy szinte jó féle asszú szálló Borok is folyó esztendei Jul. 10. ik. napján szokott reggeli órákban Licitáció szerint, ugyan Miskolczon a' Praefectorális Háznál a' többet ígérőnek el fognak adódni; erre nézve a' kinek a fent írt Háznál 's Boroknak megvételére kedve legyen, a' fent írt helyen, és időben ne terheltesse megjelenni, a' feltételeket pedig addig is bővebben meg lehet tudni a' Diós-Györi Praefectorális Hivatalnál. Költt Budán junius hónapban 1-ső napján 1822."¹⁸ A megtartott árverésen az épületet a varga céh vásárolta meg. (Az egész objektum leromlott állapotát jól mutatja, hogy míg ára 1816-ban 22 530 Rft volt, addig most mindössze 6023 Rft-ot adtak érte.) Hogy az ezt követő években hogyan funkcionált az egykori háromszobás kávéház, nem tudjuk. Azt viszont igen, hogy 1828-tól gyógyszertár működött a helyén. Ez az évszám azért is sokatmondó, mert ekkor nyílt meg Miskolcon (s ettől a kávéháztól alig néhány tíz méter távolságra, az utca túlsó oldalán) az első cukrászda. Ez volt a későbbi Rabel-Rorarius üzlet, s már a szó modern értelmében cukrászda, ahol természetesen kávé is lehetett fogyasztani.

Minden bizonnyal harmadik kávéházunkat kell tisztelnünk abban az uradalmi házban, ahol korábban a görög imaház volt. Ez pedig az ún. Vay-ház (a jelenlegi Széchenyi u. 12. sz.).

A 19. század közepén, s főleg második felében a társasági életnek – s közben a kávéfogyasztásnak is – gyakorta van alkalmá, s számos színtere a városban. A kávézárak, a kávéházak mellett három cukrászda üzemel, van kaszinó, s a körök mellett a vendéglők is szolgálnak ki kávé, a szállodáknak pedig külön kávéházuk van. A kávéfogyasztás már nemcsak a legelőkelőbb családok között, hanem a polgárság körében is természetes. Egy városunkba látogató idegen a 19. század közepén erről az élményéről naplójában így ír: „1851. ápr. 28. – Csaba falun és Mindszent elővároson keresztül a városba érkeztünk, ahol egy öregasszonynál szálltam meg. A nagyon tiszta ház árkádos volt. Ez azt jelenti, hogy az úri házak közé tartozik, pedig csak alacsony, földszintes épület. – Estve kávézás asszonyomnál. Sok komplement, pompás és egyszerű aranycsésze és egy háromlábú kisserpenyő az asztalon . . . 1851. ápr. 29. – Délután esett. A háziasszony kávéra hívott meg . . .” Božena Nemčova, a napló írója azt is rögzíti, hogy milyen volt az asztal terítése a kávézárkor. „Mi minden volt itt előttünk az asztalkán. Hányféle tányérka, s mindegyiken más és más, az egyiken edesség, a másikon befőttek! Mind igazán gyönyörű volt: az aranyozott kiscsészek, pohárkák, a selyemmel átszőtt asztalkendők, és középen elhelyezve állt a háromlábú edény tejszínnel. Ezzel később minden társas összejövetel alkalmával találkoztam. Kávé nem isznak többet, mint egy csészével, nem lehet többet főzni belőle.”¹⁹

A 19. század második felében, vége felé sorra születnek – más városokhoz hasonlóan – Miskolcon is a nyomtatott szabályrendeletek. Ezek az emberi élet egészét átfogják, behálózják, s így nem véletlen, hogy akad közöttük olyan, amely a fogadó, szálloda, étterem működését szabályozza. vagy éppen a kávémérési iparról, vagy a kávéházakról szól.²⁰ Még a 20. században is érvényes szabályrendelet definícióit, a vendéglátó egységek csoportosítását elfogadva, az alábbiakban ennek megfelelően rendszerezem én is ismereteimet.

A szabályrendelet kimondja általános, rendelkező részében, hogy „Miskolcz város területén a fogadók, vendéglők, kávéházak és kávémérések száma nem korlátoztatik.” Ennek következtében több száz, persze különböző színvonalú ilyen vendéglátóhely volt Miskolcon. Nagyon soknak csak a nyitási vagy megszűnési idejét, másoknak teljes

18. Hirdetések a' Hazai 's Külföldi Tudósításokhoz 1822. 46. sz. HOM. HTD. 53.3809.2.

19. Božena Nemčova miskolci levelei (1851). 1963. 10–11.

20. Szabályrendelet, 1887. HOM. HTD. 53. 3837. 1., Szabályrendelet, 1902. HOM. HTD. 53.2938.1.

Jegyzőkönyv.

Felvettett miskolcon a miskolci kcs:
törvényszék - mint kereskedelmi bíróságnál, 1881. évi *augusztus* hó *21.*-ik napján.

Jelenlevők:

A törvényszék részéről:

Klaffha Ignaz elnöke bíró.
Ormosi Kázmér végjegyzővezető.

A felek részéről:

Reidinger Béla
vendéglős.

Reidinger Béla miskolci lakos a *Porvárosház*
csinoktét szálló lakos *vendéglős*

megjelen személyesen, iparjogosi-ügét % alatt igazolja, a köri, miszerint cége, illetve
czimaláírása a kereskedelmi egyéni cégek jegyzékébe *ily szívesen* bejegyeztessék;

Reidinger Béla *Albert Reidinger*

miután személye alulírt cégebíró - végjegyzővezető - előtt ismeretes, *szállásos*
székhelyén a *bírósági* tagok előtt

ismeretes alulírt *szállásos* - céget, illetve czimaláírását *szállásos* -
2. példányt saját használatára kive - ekkép jegyezte be:

Reidinger Béla
Albert Reidinger

4. kép. Egyéni cégbejegyzési jegyzőkönyv (1881)

történetét ismerjük. Ismét mások működésével kapcsolatban még nagy számmal gyűjthetők napjainkban is récents adatok. Előfordul, hogy egy sajtóreklám, máskor egy telefonszám, esetleg egy árverés hívja fel a figyelmet rövid létezésükre.

A szabályrendelet azonosságot tesz fogadó és szálloda, valamint vendéglő és étterem között. Önálló egységként kezeli a kávéházakat, megkülönböztetve azokat a kávémérésektől. Alábbiakban három csoportban a szállodai kávéházakról, az önálló kávéházakról és a kávémérésekről, az ún. kávésokról szóló adatainkat rendszerezem.

I. A miskolci szállodák kávéházai

Fehér Csillag Kávéház (1844–1874): A Rudas L. u. 16. sz. alatt jelenleg is álló épület telkének történetét a 18. század közepétől tudjuk nyomon követni. A csizmadia-céh tulajdonát képező épület az 1845. évi árvízkor komoly károkat szenvedett. Egy 1844–1846 közötti összeírásból tudjuk, hogy az emeletes épület földszintjén helyezkedett el az egyszerű berendezésű kávéház. A teremben mindössze egy kávéfőző-kandalló, egy szekrény és egy kályha mellett 3 db asztal, 6 db lóca és egy tekeasztal volt.²¹ A vendéglőhöz és a kávézóhoz kapcsolódó bérleti szerződések 1874–1875-ig követhetők

21. A Csillag-fogadó haszonbéri szerződése. HOM. HTD. I. 76.50.12.

nyomon. Ekkor funkciója megszűnik, s az ipartársulat irataiban „Csillag laktanya”-ként létezik tovább. (Az épület mai téralakítása alapján ez a laktanya nem katonai objektumra utal, hanem a szó igazi értelmében laktanya, bérház lett.)

Három rózsza szálloda (1767–1851) – Grand Hotel (1851–1929) Kávéháza: A korábban itt levő korcsmaépület helyén a diósgyőri koronauradalom 1767-ben emelt új, földszintes épületet. Nevét Albrecht főherceg látogatása után változtatta meg Grand Hotelre, vagy Nagy Szállodára. A földszintes épület helyére 1878-ban építenek emeletes szállodát, s a külön kávéház üzemeltetése is már ehhez kapcsolódik. 1879–1887 között Stögermayer Alajos neve alatt jegyzik a vendéglőt és kávéházat.²² 1902-ben bekövetkezett haláláig felesége volt a tulajdonos, bérlője viszont 1888-tól a budapesti illetőségű Dresdner Adolf. A cégbírósi iratok és bejegyzések szerint 1891–1892 között kávéháztulajdonosként Ment Andrást jegyzik.²³ 1898–1907 között Böczögő József a bérlő, majd 1909-ben Kepes Béla és neje kapott iparendélyt „szálloda, vendéglő és kávéház” üzemeltetésére. 1913–1914-ben csődbe jutottak. Komoly alaptökével, s igazgatósággal ezt követően jön létre a „Miskolci Nagyszálló Részvénytársaság”, amely 1925-ig az épületet mindhárom funkciójának megtartásával üzemeltette.²⁴ 1923–1929 között Friedmann Dávid személyében olyan bérlője volt az épületkomplexumnak, aki először a vendéglő jellegét szüntette meg,²⁵ majd 1929–30-tól megszűnik a kávéház funkció is.

Az államosítást követően a HungárHotels Vállalat Kazinczy u. 1. sz. bejáratnál itt alakította ki, s 1956-ig működtette az Avas Kávéházat. 1956–57-től Széchenyi u. 33. sz. alatt Avasi Kávéház a neve.

Pest, Budapest, Abbázia Kávéház (1859–1990) Fejér József „Pest Városához” címzett szállodájának érdekes számláját őrzi a múzeum. Alsó részére Fejér József neve van nyomva, de a felcímen a bal oldali Kávéház felirat mellett az épületen Grünwald név olvasható. Adataink szerint 1859-től Fejér a tulajdonos, 1863-ban már Grünwald Ede bérlő nevét ismerjük. A számla annak világos bizonyítéka, hogy a 19. század közepén nyitott szállodának már külön „kávéház”-a volt. 1881-től Reidinger Béla (4. kép), majd 1887-től Weisz Béla a bérlő. A cégbírósi nyilvántartás szerint 1898-tól Pfenning József a szálloda és kávéház bérlője. (Cége megszűnését 1929-ben jegyezték be, de ez valószínű halálával függ össze, hiszen a szállodát korábban már lebontották.)²⁶

Az épület történetéhez további adalékokat a Magyar Vendéglős és Kávés Ipar c. lapban találhatunk. Eszerint „A miskolci Budapest szálloda kapuit bezárták”. Ebből a tájékoztatásból tudjuk meg, hogy 1904 márciusában hozzákézdtek az épület lebontásához. A híradó arról emlékezik, hogy „valamikor ez volt a vidéki urak szórakozóhelye. Még a Nyírségből is idejöttek. Itt keresett egész vagyont Radics Vilmos cigányprímás. A vidám kedélyű Fehér Jóska volt a tulajdonos, akivel mindenki bruder volt. Amikor a Három Rózsza helyébe felépítették a Grand Hotelt, a Budapest próbált vele konkurálni, de hiába.”²⁷

1913-ban (egy sajtóreklám szerint, s az új szálloda felépülését, beüzemeltetését követően) Böczögő József hirdeti a Budapest Szálloda Böczögő éttermét, az Abbázia kávéházat és a Korona Szállodát. Eszerint az Abbázia „a legnagyobb komforttal berendezett kávéház. Az összes bel- és külföldi lapok. Elsőrangú italok. Kitűnő buffet. –

22. A Miskolci Királyi Törvényszék iratai. Cégbírósi iratok. VII-1/d. Ce (egyéni cégek iratai) 412.

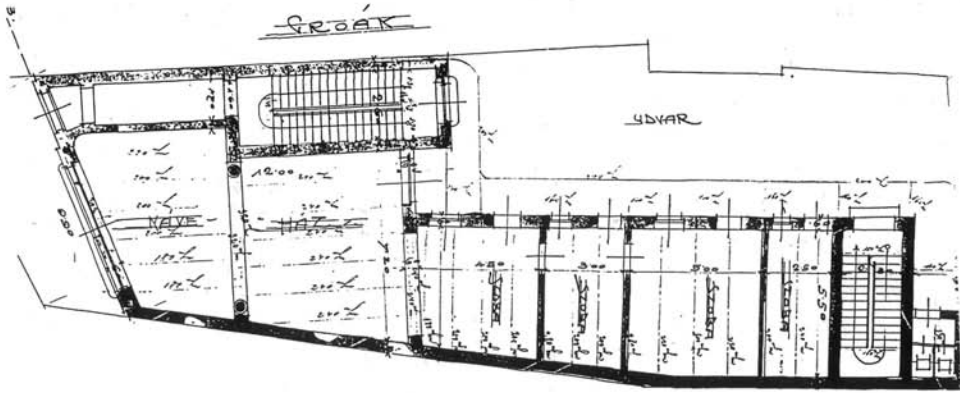
23. VII-1/d. Ce. 783.

24. VII-1/d. Ct. (társas cégek iktatószáma) 808.

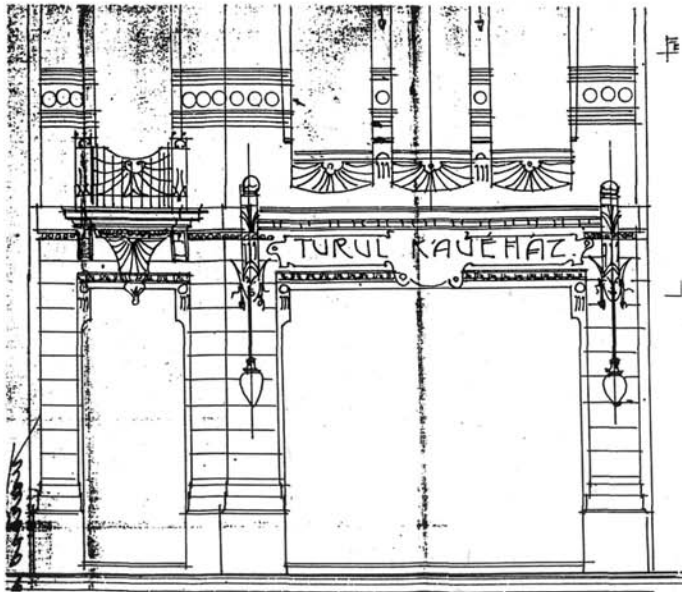
25. VII-1/d. Ce. 1439.

26. VII-1/d. Ce. 982.

27. Magyar Vendéglős és Kávés Ipar, 1904. 6. sz. 4.

5. kép. A Széchenyi szálloda alaprajza (20. sz. eleje)

6. kép. A „Turul Kávéház” portálátalakítási terve (1902)

Esténként zongorahangverseny.” Egy másik ismertető szerint „Pazar villamos világítása és elegáns felszerelése a fővárosi igényeket is kielégíti. Czigányzene. A magyar hírlapokon és folyóiratokon (85 db!) kívül 37 német, 11 francia, 5 angol lapot tart. Jó, hideg büfé és olcsó reggeli kávé és tea kapható. A felszolgáló személyzet idegen nyelven is beszél.”²⁸

28. Lippay B., 1910. 11.

1918-ban Rosenfeld Jenő és Schwarz Zsigmond „Abbázia kávéház, étterem és szálloda Schwarz és Rosenfeld” c. alatt nyitják itt meg új tulajdonosként üzletüket. 1925-től, Schwarz elköltözésétől 1944-ig Rosenfeld vezette az üzletet. A cégbírósági iktatókönyv utolsó bejegyzése szerint 1944. augusztus 12-től az Abbázia vezetője Gitta István lett.²⁹ Az épületkomplexum 1951 augusztusában a Miskolci Vendéglátóipari Vállalathoz kerül.³⁰ Egykori kávéháza presszóvá alakul, 1963-ban viszonylag teljes felújítás történik, s az akkori Aranycsillag 1990-ben Arany Csillag név alatt őrzi szálloda és étterem funkcióját.

Történetére és belső térkialakításának változására számos visszaemlékezés utal. Egyikük szerint „az Abbázia kizárólag kávéház, étterem volt nagyon jó konyhával, s fent szállodával. A pincében valóban volt egy mulatóhely. Úgy emlékszem, ez volt a Papagáj. De az utcáról lehetett bemenni, de nem ott volt a bejárat, ahol napjainkban. Ez a háború előtti évekre jellemző állapot, s aztán az egészet a miskolci vendéglátó vállalat vette át.”³¹ Más visszaemlékezés szerint az épület szállodarésze harmadosztályú volt. „Az akkori főajtón bemelve, bal oldalra volt lent a pince. Itt zongorázott Cziffra György, s ez úgy 1946-ban volt. Akkor még nem tudtuk, hogy ilyen sokra fogja vinni. Azért emlékszem erre, mert az akkori zenekarnak én voltam a dobosa.”³² Az épület átalakításaira ismét más adatközlő úgy emlékszik vissza, hogy „ezt mi csináltuk, leg-alábbis a nevét. Korábban Arany Csillag volt, de amikor a katowicei kapcsolat alakult, s a Katowice felépült, akkor kapta ezt a nevet. Az épület alsó részében a pincében biliárdterem volt. Főnt biztos, hogy megmaradt a kávéház, s ennek valószínű volt egy belső lejárata. A mostani főutcai kijáratot csak jóval később nyitották meg. Ahol ma az önkiszolgáló étterem van, ott volt korábban az étterem. Az utca felőli részen pedig a kávéház. Ahogy beléptünk az épületbe, bal oldalon helyezkedtek el a ruhatárak. Aztán idővel az is változott.”³³

A visszaemlékezéseket itt is, később is lehetne idézni. Ezeknek van valóságtartalmuk, s van hiteles levéltári dokumentációjuk. Említésük figyelemfelkeltő volt olyan értelemben, hogy létezik „a város néprajza”, amely alkalmas arra, hogy a kávéházak 30-40 évvel ezelőtti hangulatát felidézze, megidézzék. Ez egyben olyan ismeretanyaghoz segít bennünket, amely történeti ismereteinket színesíti, s emberszerűbbé teszi.

Széchenyi Szálloda – Turul Kávéháza (?1895–1920 k.): A Széchenyi u. (mai) 105. sz. jelzett kétemeletes épületben volt, amelyet annyira átalakítottak, hogy a jelenlegi homlokzat nem is sejteti az egykori földszinti kávéházat és az emeleti szállodát (5. kép). Az 1895-ben kiadott első miskolci címtár és lakjegyzék szerint itt volt Kellner Jakab „Turul Kávéház”-a. 1902-ből ismerjük azt a dokumentációt, amely az utcai front átalakítását tervezte (6. kép). Az 1912-es címtár, majd az Ellenzék c. lap egy 1913-as hirdetése szerint Kellner még mindig itt tartja fenn üzletét. A későbbi címtárakban nevével már nem találkozunk, s valószínű a kávéház is megszűnt. A visszaemlékezések szerint „a Széchenyi szálloda és kávéház előtt ugyanolyan térkiképzés volt, mint a Pannónia kávéház előtt. A téren Széchenyi mellszobra állt, ami később lekerült a szálloda pincéjébe (?). A kávéháznak volt egy kis kerthelyisége is. A háború után ez megszűnt, s így jött létre vele csaknem szemközt a Royal Szálloda.”³⁴ Ennek a visszaemlékezésnek ellentmond az, hogy a szállodákat és szállóvendégeket összesítő 1912. évi

29. VII-1/d. Ce. 1907.

30. Miskolc Város Tanácsa VB. Begyűjtési és Kereskedelmi Osztályának iratai. XXIII-110/a. 7174-143/1. 1951.

31. Lövey József miskolci cukrászmester visszaemlékezése 1990. 03.

32. Nagy Lajos miskolci lakos visszaemlékezése 1990. 02.

33. Száraz Pál miskolci főszakács visszaemlékezése 1990. 04.

34. Fánicsy József miskolci lakos visszaemlékezése 1990. 03.

„LLOYD“
SZÁLLODÁÉS KÁVÉHÁZ
Széchenyi-utca 78.

A modern kor követelményei szerint kényelmesen berendezett szobák. = Első emeleten nagy díszterem lakodalmakra, táncmulatságokra és társas összejövetelekre kiválóan alkalmas. Kitűnő magyar konyha. = Pompás borok, likőrök és különlegességi italok. =

BALATON KÁVÉHÁZ
Széchenyi-utca 30.

Az udvarban nagy kert-helyiség. =

Nyáron orfeum
szolid műsorral. Miskolc és vidéki családok találkozó helye. =

Czeizler Adolf
tulajdonos.

BORSOD
MISKOLCI
MILIZEM

Pontos kiszolgálás!
Hideg buffet!

7. kép. A „Lloyd” és a „Balaton” kávéházak reklámhirdetése (1904)

„PANNONIA“
KÁVÉHÁZ.

✻

Van szerencsém a n. é. közönség b. tudomására hozni, hogy 10 év óta fennálló =

Pannonia
kávéházamat

a modern kor követelményeinek megfelelően átalakítottam és ujonnan berendeztem. =

Kávéházam találkozó helye a helybeli előkelő családoknak. =

Hetenként ötször elsőrendű cigányzenekar rendez hangversenyt. =

A vendégek részére külön billiard-terem áll rendelkezésre négy modern billiard asztallal. =

A n. é. közönség támogatását kéri
Husländer Henrik.

Pontos kiszolgálás!
Villanyvilágítás!
Hideg buffet!

8. kép. A „Pannónia” kávéház sajtóreklámja (1904)

BUDAPEST-SZÁLLÓ

KORONA-SZÁLLÓ

BÖCZÖGŐ-PINCE

ABBÁZIA-KÁVÉHÁZ

„Korona és Budapest”
SZÁLLODÁK BÉRLŐJE: **BÖCZÖGŐ JÓZS**

Miskolcz, 1914/14

9. kép. Böczögő József szálloda, kávéház és pincebérletei egy miskolci számlócéduláról (1914)

jelentés a város 9 szállodája között mindkettőt említi. A szállodák sorrendjében látogatottságát tekintve harmadik volt a Royal, negyedik pedig a Széchenyi.³⁵ Más visszaemlékezések azt bizonyítják, hogy a szálloda és kávéház az 1920-as években szűnt meg. (Ezt látszik igazolni, hogy ekkor már nem találkozunk sajtóreklámjával sem.) A kávéház vélt negyedszázados történetéből mindössze ennyi körvonalazódott ki.

Lloyd (Royal) Szálloda és Kávéház (1894–1940?): Miskolc város építészeti hivatala anyagában található az a dokumentum, amely szerint „Czeizler Adolf kávé, miskolci lakos a Széchenyi utcai kávéháza mellett szeretne egy olyan vaskirakatot elhelyezni, amely télen üveggel zárható legyen.”³⁶ Az 1895. évi címtár Czeizlert a Lloyd-kávéházban tünteti fel. A szálloda kávéházáról még 1906-ban megtudjuk – de ekkor már nem Czeizler a tulajdonosa –, hogy érdekes mozgóképeket mutatnak be esténként 9 és fél 12 között.³⁷ Kávésunkat egy 1904-es hirdetés már a Balaton kávéház tulajdonosaként tünteti fel (7. kép).

A háború után a szálloda is nevet változtat. 1920-ban már Royal szálloda és kávéház, amelynek a tulajdonosa Zinner Miksa.³⁸ Az épületet átalakítják, s 1927. márc. 29-én földszinti részében megnyitják a Royal Nagypincét.³⁹ 1934-ben Soltész Mátyás hirdeti itt „Royal éttermét”, 1936-ban Gránát Sándor, 1940-ben pedig Márkus Soma. De ez már étterem, s nem az a kávéház, ahol az érdeklődők esti, ill. éjszakai mozgóképeket láthattak. Az épület, amelynek homlokzatán a Royal felirat még most is látható, a Széchenyi u. 62. számú sarokház.

Pannónia Szálloda és Kávéház (1894–): A középkori telken a tapolcai apátság építményei voltak, s nincs nyoma annak, hogy itt az apátság bármikor is kávéházat üzemeltetett volna. Az apátsági épületet többszöri felújítás, átalakítás után lebontották,⁴⁰ majd helyén felépítették, s 1894. július 15-én megnyitották a jelenleg is álló kétemeletes Pannónia Szállodát. Annak kávéházi helyisége „... úgy kiállítás, mint berendezés tekintetében oda illik a fő és székváros bármely legszebb részére.”⁴¹ A Kossuth u. 2. számmal jelzett épület első bérlője Hipsch Nándor volt, akit korábban a budapesti Pannónia Szállóból ismerhettek a miskolciak. Itt rövidebbre sikerült tartózkodása, 1895. április 3-ig vezette a szállodát. 1900-ban az Aradról érkező Kacser Samu a bérlő,⁴² 1902-ben pedig már Freinfeld Mór. 1904-ben Auslander Henrik reklámozza kávéházát, fontosnak tartva kiemelni a villanyvilágítást, s azt, hogy biliárdterme is van üzletének (8. kép).

A szállodát, amelynek földszintjén van a kávéház, a Miskolci Kalauz 1910-ben már csupán szerényebb utasoknak ajánlja. (1912-ben pedig a város szállodái között már hatodiknak jegyzik.)

A Vendéglősök Lapja 1913-ban adja tudtul, hogy Böczögő József a Pannónia kávéházat átvette, a korábbi tulajdonában volt Abbázia kávéházat bezűntette, a Böczögő-pincze éttermét pedig a Korona szállodába helyezte át.⁴³

A gyakorta változó bérlők között figyelmet érdemel Löwy Miksa és neje, akik 1928-ban megalakították a Pannónia Szálloda részvénytársaságot. Feladatuknak a szál-

35. Jelentés . . . 1913. 67. HOM. HTD. 53.2659.1.

36. Miskolc város mérnöki hivatala. IV. 1914. 8107/1894.

37. Miskolci Napló, 1906. V. évf. szept. 29., okt. 13. és okt. 18. számai

38. Tóth K., 1920. 50.

39. Reggeli Hírlap, 1927. márc. 27. szám.

40. Dobrossy I. 1985. 24–31.

41. Borsodmégyci Lapok, 1894. (XIV. évf.) 57. sz.

42. Magyar Vendéglős és Kávés Ipar, 1900. 6. sz.

43. Vendéglősök Lapja, 1913. (29. évf.) 23. sz. (Információs szolgálatása téves, hiszen Böczögő már 1907-től a Koronában van.)

loda, az étterem, a földszinti kávéház, valamint a cukrászati üzemek fenntartását és folyamatos működésének biztosítását tartották. A következő évben már csődeljárást kezdeményeztek ellenük. Ez elhúzódott ugyan 1932-ig, de közben ők üzemeltették az épületkomplexum egységeit.⁴⁴

1932–1938 között többször is feltűnik Somlyó J. Jenő, aki a kávéházat, mint az épület legkedvesebb szórakozóhelyét ajánlja látogatói figyelmébe. 1938-ban Davidek Gyula vette át a szállodát és a kávéházat. Később a kávéházat teljes berendezésével megvásárolta, s ő üzemeltette annak államosításáig. A földszinti rész átalakítása után, 1949. július 1-jén itt nyitották meg az „Állami Áruház”-at, majd ennek helyén 1972 márciusától vendéglátó és csemegeház üzemelt. Az épület többi (tehát szállodai) része 1959-ben a Budapesti Hungária Szálloda és Étterem Vállalathoz került. A felújítás után, 1961-ben nyitották meg a 43 szobás, 75 személy befogadására alkalmas Pannónia Szállodát.⁴⁵ A következő felújításra 1985–1986-ban került sor, s ez már a HungárHotels Pannónia Szálloda megnyitását eredményezte. A földszinti részen megnyitották a Rorarius cukrászdát és kávézót, amely 1990 áprilisában Rorira változtatta nevét azzal az elképzeléssel, hogy kétheti rendszerességgel Miskolc irodalmi kávéházának ad helyet.

Korona (Kossuth, Avas) Szálloda és Kávéháza (1832–1987): A „Koroná”-hoz címzett uradalmi szálló-vendégfogadó épülete a mai Széchenyi u. 1. sz. alatti egykori „Avas szálló” helyén állt. A napjainkban is meglévő épületet 1894-ben adták át, s néhány nem lényegi átalakítás (egyreszeinek funkcióváltása) után 1987 decemberében zárták be. Neve 1894–1948 között Korona, 1949–1953 között Kossuth, 1953–1987 között Avas Szálló volt. 1990-ben – több mint fél évszázad után – a patinás szálloda ismét visszakerült a város tulajdonába. Az egykori talponálló-falatozó helyén komputer- és komputeralkatrész-üzlet nyílt osztrák érdekeltséggel. A „Piros”-nak is nevezett egykori éjszakai mulató, majd bisztró helyén „Tambur” néven grill étterem nyílt. (Az elnevezés az itt volt 18. századi elődépítményt idézi.) A „Fapados”-nak nevezett étteremből és az udvari kerthelyiségből söröző lett, a sok jeles rendezvénynek helyet adó „Fehérterem” továbbra is reprezentációs összejövetelekre vár. A többször is funkciót változtató „Jereván” volt kávézó, kávéház, többnyire bár, s jelenleg is varietéműsoroknak helyet adó éjszakai szórakozóhely. Az emeleteken elhelyezkedő szobáknak, egységeknek nem volt olyan funkciója, amely mostani témánkhoz kapcsolódna.⁴⁶ A földszinti traktusok történetének vázlatos áttekintése azért is fontos, mert itt valahol, valamelyik részen mindig volt biliárdteremmel, kártyázási lehetőségekkel, s a kávéházakra vonatkozó előírásoknak megfelelő szolgáltatásokkal rendelkező kávézó.

Ezen a helyen a legkorábbi *szabad korcsma* és valószínű fogadó meglétére 1652-ben utal az első adat.⁴⁷ 1755-ben az épület a diósgyőri koronauradalom tulajdonába került.⁴⁸ 1775-ben, majd 1783-ban is összeírták berendezéseit, de ezek nem olyan részletesek, amelyekből rekonstruálni lehetne egy esetlegesen meglévő kávézót. A leírások azt viszont kihangsúlyozzák, hogy olyan korcsma és fogadó, amely kívülről jól látható cégérrel van ellátva. 1798-ban az épületet Klier Vencel tervei alapján átépítették, majd állagát felmérte, berendezéseit összeírtatta az uradalom 1832–1833-ban. Eszerint az „uradalmi szálló és vendéglő” utcai bejárata (amely a „Piatz-utcá”-nak nevezett utcában van) sárgára és feketére festett széles boltív alatt helyezkedik el. Jobb oldalán az ajtó egyenesen az ivóba nyílik, s innen ajtó vezet a kávéházba. Ide az udvaron

44. VII-1/d. Ct. 1506.

45. Északmagyarország, 1961. (XVII. évf.) 38. sz.

46. Déli Hírlap, 1990. (XXII. évf.) 41. sz.

47. Vö. Komáromy J., 1956. 52.

48. Szendrei J., 1911. 4. 153.

keresztül, az udvarra pedig az utcáról egy kétszárnyú kapun át lehet bejutni. A kávézónak használt helyiségből el lehet jutni a konyhába.⁴⁹

1833-ra a korábbi 27 méteres homlokzatú épület 40 méteresre bővült, új ivót, s mellette új kávézóhelyiséget nyitottak. A kávéház berendezését sajnos nem ismerhetjük meg, azt viszont tudhatjuk, hogy a bővítésre, azaz a kávéház felépítésére 1798–1833 között került sor.

Az 1843. évi tűzvész komoly károkat okozott az épületben. Értékelhető adataink csak az 1859. évi felújítást követően vannak. Ez már az az idő, amikor a miskolci polgárság körében elfogadott az egyéni és közösségi, családi és kávéházi kávéfogyasztás.

A Korona épületét 1893-ban lebontották, s Adler Károly tervei alapján, s az Urschitz-cég kivitelezésében háromnegyed év alatt elkészült a napjainkban is látható építmény.⁵⁰ Az új Korona hosszú időn keresztül kétségkívül a város legreprezentatívabb épülete volt, s rendezvényei a közízlést is befolyásoló színpontjai voltak Miskolcnak. Első bérlője Reidinger Béla volt, aki korábban a Budapest Szállodát bérelte. Ezt követően Bakos Károly 1903–1907 között mondhatta magáénak a Koronát, s így hirdette magát: „Ezen város által épített első rangú szállodámat ajánlom úgy a borsodmegyei, mint Miskolc város m. t. közössége szíves figyelmébe. Étterme és kávéháza számottevő gyűjtőhelye úgy az intelligenciának, mint a polgárságnak . . .” 1907-től Böczögő József megjelenésétől aztán új időszak kezdődik nemcsak a Korona, hanem a miskolci vendéglátás egésze történetében is. A Miskolczi Kalauz 1910-ben már ekképpen hirdeti a Koronát: „A legszebb helyen fekszik és első rendű jellegű. A villamos vasút megállóhelye és a kiskocsi állomás. *Böczögő J. vendéglős tulajdona*, összesen 40 szobája van, saját kávéháza, I–II. oszt. étterme, nyáron külön étterme. . . . Emeleti részén a város legnagyobb táncsterme.”⁵¹

Az 1910-es évek elején, közepén Böczögő számlológépe mellett látjuk a Budapest Szállót, rajta a felirattal: Böczögő Pilseni Étterem. S a pince mellett fontos az a kép, amely az Abbázia kávéház berendezését mutatja (9. kép). Böczögő az épület folyamatos felújítási munkáit magára vállalva végül is csődbe jutott. A város még a bérlő saját tulajdonát képező belső berendezéseket is elárverezte. 1938. július 18-án a Janits-testvérek személyében új bérlők nyitják meg a Koronát. (Ekkor még nem volt sejtendő, hogy pontosan egy évtized múlva, 1948-ban kerül sor az államosításra.)

1950-ben az épület utcafrontját a földszinti részen átalakítják, s ezzel egy időben a belső térképzést is. A „Kossuth” az üzemi étkezés egyik fontos főutcai helyévé válik, megszületik az utcai részen a „Népbüfé”, megnyílik a „Jereván” kávéház (10. kép),

49. Dobrossy I.–Iglói Gy., 1982. 139–142.

50. Adler K., 1897.

51. Miskolczi Kalauz, 1910. 9.

KOSSUTH SZÁLLÓ

Szeptember 4-én ismét

MEGNYILIK

üzemünkben a

„JEREVÁN”

kávéház

MIMI BLANCHE

üzemünkben, valamint

BRAUN KORNÉL

MAGYAR GYULA

duó szórakoztatják vendégeinket

Nyitva 22 h-től 4 h-ig

Minden vasár- és ünnepnap
délután 17-től 19-ig

10. kép.

A „Jereván” kávéház műsorplakátja (1952)

amely a kávéházi jellegén túl azért érdemel figyelmet, mert 1990-ben szintén megnyitották az épületben a „Jereván”-t, amely éjszakai bár, erotikus show-val és varietéműsorral.⁵²

II. Önálló kávéházak Miskolcon

Először 1878-ban, majd 1902-ben, 1910-ben, de később is szabályrendeletben fogalmazzák meg, hogy mi tekinthető kávéháznak, s ezek működésével kapcsolatban milyen elvárások vannak. (A presszó, majd eszpresszó az 1930-as évek terméke, s működésükről, működtetésükről nyomtatott szabályrendeleteket már nem adtak ki. A 19–20. század fordulóján kávéháznak tekintették azt az üzletet, „a melyben kávé, thea, chocholadé, hűsítő italok és ezekhez szükséges nedvek, fagyalt és végre az elsorolt cikkekkel fogyasztani szokott sütemények állandóan kaphatók. A melyben legalább két tekeasztal egy teremben, s egymástól oly távolban legyen felállítva, hogy mindkettőn egyidőben kényelmesen játszani lehessen.” Kávéházat csak az iparhatóság-hoz bejelentett, s az azáltal elfogadott helyiségben lehetett nyitni.

A kávéházak rendszerezésében, de főleg azonosításában nagy segítség az az előírás, amely szerint a Városház tértől a Széchenyi utca végéig, az akkor Király (ma Ady E.) utcáig a kávéházak számát nem korlátozza, de a város más területén egy utcában csak egy kávéházat lehetett nyitni, s természetesen üzemeltetni. Kávéházat nem engedélyeztek kórház, iskola, templom, vagy jelesebb középület közvetlen közelében. Szigorú erkölcsvédelmi oka volt annak, hogy „kávéházi üzletekben nőszemélyek felszolgálásra egyáltalán nem alkalmazhatók, pénztárosi minőségben is csak felváltva egy-egy nő személy alkalmazása engedtetik meg. A pénztárnoknőnek rendes helyét elhagyni s a vendégek közé elegyednie szigorúan tiltva van; azon kávéháztulajdonos, ki ezen szabály ellen vét, a pénztárnoknő tartásától mindenkorra eltiltandó.”

A fogadóval, szállodával együtt üzemelő kávéházak éjjel után 3 óráig, a többiek éjjel után 2 óráig tarthattak nyitva. Nyári hónapokban (ápr.–szept.) reggel 4-től, a téli hónapokban (okt.–márc.) pedig reggel 5-től tarthattak nyitva. A zárórát nem lehetett megsérteni, kivételt csak a farsangi táncvigasság jelentett, amit előre kellett bejelenteni, s külön előleget kellett fizetni érte. Végül a szabályrendelet megtiltott mindenfajta kártyajátékot.⁵³

A szabályrendeletből érzékelhető, hogy a kávéház egyben cukrászda is volt vagy lehetett, s a cukrászdák esetében is találunk adatokat arra, hogy kávéméréssel bővítették üzleti kínálatukat. Így pl. 1856-ban Jost János utódja, Silvestri Jakab mester, az 1828-ban alapított cukrászda tulajdonosa a városi tanácstól kávémérési jogot kért. Ezt a diósgyőri koronauradalom ellenezte, mondván, ez rontaná Korona vendéglőjének és kávéházának forgalmát. A kávémérés jogát a tanács a tiltakozás ellenére is megadta Silvestrinek, hangsúlyozva, hogy „van a műveltebb közönségnek egy része, amelyet az eddig fennálló kávéházak ki nem elégítenek.”⁵⁴ A válaszból arra gondolhatunk, hogy Silvestri cukrászdája igencsak az előkelők közé tartozhatott, amely alkalmas volt a műveltebb közönség igényeinek kielégítésére is.

Az önálló kávéházak ideje a 19. század vége, 20. század eleje volt. Számukat Miskolcon több tucatra becsülhetjük. Soknak a felkutatásában az iparsortár, vagy egy-egy újságreklám segített, de legtöbb adatot a visszaemlékezések, s az így előkerült családi dokumentumok szolgáltatták. Az 1920-as évek végén, a 30-as évek elején a felgyorsuló városi fejlődés, másrészt a konkurenciaharc miatt a kávéházak folyamatosan beolvadnak más üzletágakba. Elkezdődik az a folyamat, amelyben egy-egy állomás

52. Déli Hírlap, 1990. (XXII. évf.) 41. sz.

53. Szabályrendelet, 1902. HOM. HTD. 53.2938.1.

54. Mvlt. 4227/1856.

az eszpresszó, a bisztró, vagy éppen a drink-bár, s a kávészalon. Erre a változásra figyelt fel az a pesti újságíró Miskolcon, aki 1940-ben a „kávéházak hervadásá”-t így érzékeltette. „... Miskolc a templomok, a nagyszerű iskolák és a századokkal ezelőtt ittfelejtett régi utcák városa. Útjai nem a bankokba vezetik az embert csodálójukat, legfeljebb a kávéházba. Bemegyünk. Az egyik asztalnál kártyázó társaság, még két asztalnál félig alvó, félig olvasó művészemberek. Különben üres a kávéház. Hosszas kopogtatás után csoszog csak elő egy nagyon öreg ember, fején a szakácsok jellegzetes fővegével. Megtudjuk, hogy látott bejönni, de hiábavalónak tartotta az idejövételt, mert ki az, aki ma kávéházba jár kávézni Miskolcon, elmúltak a régi szép kávéházi idők. Nem sakkoznak már idebent, nincsenek nagy viták, melyek párbajjal végződnek, minden csöndes, csöndes, az emberek valahogy nem is beszélnek annyit, mint azelőtt.” Mi lehet az oka a kávéházi élet megszűnésének? S a választ vagy a tulajdonostól tudja, vagy a hallottak alapján saját maga fogalmazza meg: „... azt látjuk csak, hogy egyik kávéház is eltűnik, a másik is. Ebből áruházzá lesz, amaz lehúzza redőnyét. Este tíz órakor befejeződik itt az élet. Meghaltak már azok a régi urak, akik éjfélkor jártak ide, hogy elhúzzassák kedves nótájukat. És a cigányok is eltűntek a kávéházból. Panaszkodnak ugyan eleget, hogy nincsen keresetük, és a cigányzenészek utcájában, a Petőfi utcában, ma már kevesen szorítják esténként hónuk alá a hegedűt, hogy felhajtott gallérú kiskabátban, rongyos, kopott lakkcipőjükben nekiinduljanak az éjszakának. A prímásuk trafikot nyitott...”⁵⁵

Az első presszók megjelenéséig az alábbi ismertebb kávézókra, kávéházakra sikerült adatokat összegyűjteni.

Balaton Kávéház (1884–1924): A Borsod-Miskolczi Közlöny arról ad hírt, hogy 1884. május 1-jén Spitz Dániel „Orpheum” néven megnyitja a város első mulatóját. A nagy költséggel berendezett helyiség a Széchenyi u. 16. sz. alatt volt, ami 1976-os lebontásáig a Széchenyi u. 70. számot viselte.⁵⁶ 1886-ban tíz évre Wechler Mór lesz az új tulajdonos.⁵⁷ 1896-ban Czeizler Adolf (aki korábban a Lloyd kávéházban volt) „Magyar Dalcsarnok” néven megnyitja a nyári kerthelyiséggel bővült kávéházat. 1898-ban változik meg a „műintézmény” neve „Balaton”-ra. Baranyi Károly színingazgató és társulata 8 hétig tartott előadást a kávéház „udvari dalcsarnokában . . . kevés pártfogás mellett” – írja várostörténeti munkájában Szendrei János.⁵⁸ 1898–1902 között megint új tulajdonos (vagy bérlő) következik Lengyel Károly személyében.⁵⁹ 1902–1913 között Czeizler Adolf már a vezető.⁶⁰ 1913-ban Marton Endre kávé EMKÉ-nek nevezi el üzletét.⁶¹ 1916–1924 között Klein Mór nevével jelzik a kávéházat, s így is szűnik meg jún. 28-án, a nyári szezon közepén.⁶²

„Tigris” vendéglő és kávéház (?1895–1906 k.): A Miskolczi Napló 1906. dec. 23-i számában jelent meg az alábbi hirdetés „Tisztelettel értesítem n. é. közönséget, hogy Miskolczon a Régiposta-utcán lévő, özv. Tangli Györgyné tulajdonát képező „Tigris”-hez címzett vendéglő- és kávéház kezelését átvettem és azt december hó 1-én este

55. Bakos Á., 1940. 7.

56. Borsod Miskolczi Közlöny, 1884. (II. évf.) 19. sz.

57. Joó András kutatásai szerint Ip. lajstrom száma: B. 48–49/1886. Adatainak rendelkezésemre bocsátásáért ezúton fejezem ki köszönetemet.

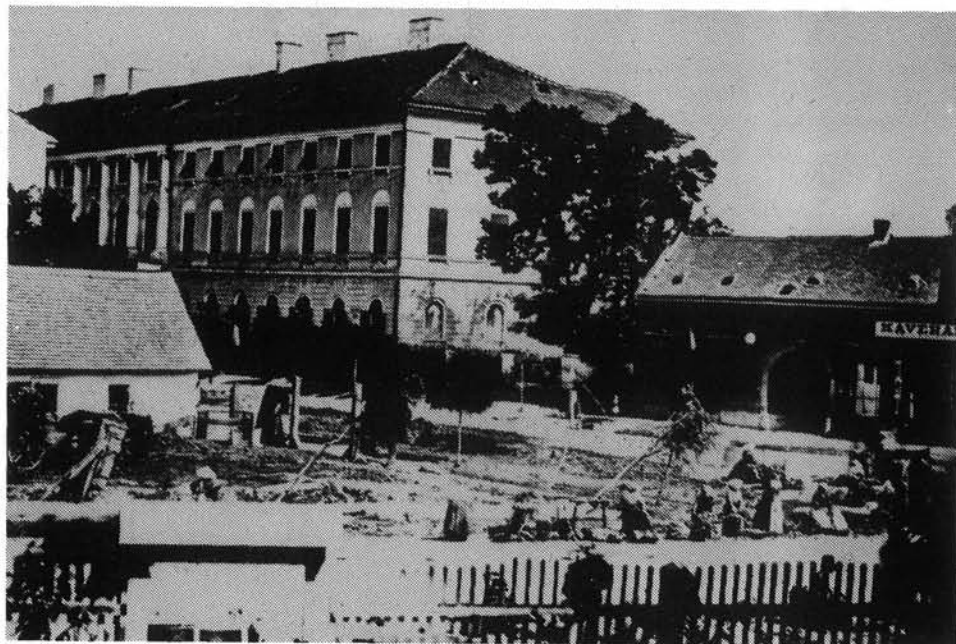
58. Szendrei J., 1911. V. 189.

59. Iparosztály: B. 397–398/1895. (Joó András kutatásából)

60. Borsodmegyei Lapok, 1902. (I. évf.) 123. sz.

61. Miskolczi Napló, 1913. (XII. évf.) 5. sz.

62. Iparlajstrom: B. 17/1916. (Az átalakítás után három kis üzletet alakítottak ki az épületben. Működött benne háztartási üzlet, dohánybolt és egy órásüzlet. Az épületet 1976-ban bontották le.)

11. kép. Kávéház a „török szultánhoz” (1878)

12. kép. Fritz Ferenc Polgári Kávéháza (1936 k.)

ünnepélyesen megnyitottam.” Ez a vállalkozás inkább csak a nevében őrzi a kávéházat, a szabályrendeletben előírt elvárásoknak aligha felel meg, hiszen „mindenkor a legtisztábban kezelt kitűnő borok, különböző kávéházi italok, nemkülönben esténként ízletes meleg és hideg ételek lesznek pontosan és jutányosan kiszolgálva.”

Az eredetet keresve találjuk, hogy Tangli György, mint kávé tart fenn üzletet 1895-ben a Régiposta utcában. Halála után vehette azt át özvegye, s tőle 1906-ban a hirdetést feladó Szűcs Kmetty. 1910–1912 között sem ilyen nevű kávéházzal, sem a régi és újabb tulajdonosokkal nem találkozunk Miskolcon, így aligha volt sokkal hosszabb az élete egyévtizednél a „Tigris”-nek.

Ipar Kávéház (1903–1907?)

Fiume Kávéház (?1895–1903): 1903-ban Guttmann Emil kávéháztulajdonos „Ipar-kávéház” néven nyitott üzletet a Széchenyi u. 103. sz. alatt. (A mai számozás szerint Széchenyi u. 85.) A Magyar Vendéglős és Kávé Ipar 1907-ben adja közre, hogy a miskolci „Ipar” kávéházat eddigi tulajdonosától Weisz Miksa az ottani „Horváth-szálloda” volt üzletvezetője vette meg.⁶³ Innen nem lehet nyomon követni a kávézó sorsát. Az épület telekkönyvi adatai annyit árulnak el, hogy a 707 m² alapterületű lakóházat és udvarát 1952-ben államosították. (Ez azért figyelemre méltó, mert a vendéglátóipari egységek döntő többségének államosítására 1952-ben került sor.) A házat egyébként 1906-ban vásárolta meg Weiszlovics Samu és Weiszlovics Sidney, s az ő nevük alatt szerepel 1944-ig. Elképzelhető tehát, hogy 1907–1944 közötti időszakban még működhetett a kávéház.

Guttmann 1903. évi újsághirdetésében szerepel, hogy megnyitott kávéházát és annak mellékhelyiségeit „teljesen újonnan renováltatta”. Nagy valószínűséggel állítható, hogy Bock József Fiume-kávéházának átalakításáról van szó. Bock kávéháza 1895-ben ugyanis már itt üzemelt. Tehát ugyanannak a kávéháznak a tulajdonos és névváltozásáról lehet szó 1903-ban.

Kávéház a Török Szultánhoz (?1878–?): Egyetlen fotó az ismeretünk erről a kávéházzal. Nem utal rá korábban feljegyzés, miskolci naplóiírók sem jegyzik meg működését, de ilyen elnevezéssel később sem találkozunk. A felvétel az 1878. évi nagy árvíz idején készült. A kétemeletes épület a vármegyeháza. A kép bal oldalán lévő földszintes ház homlokzatáról botra illesztett szalmacsomó lóg ki. Ugyanolyan, mint a szemközti épületen, a kávéház melletti épületrészen. Ezek a szalmacsomók adták tudtul, hogy friss sör van a korcsmában. Érdekes a kávéház és korcsma elhelyezése egy épületben, de érthető is, hiszen a kávéházakban ekkor még szigorúan tiltották az italfogyasztást (11. kép).

Sikorszky-kávéház (?1910–1951?): 1910-ben tűnik fel először a címtárakban a Kazinczy u. 8. sz. alatt, s az üzlet államosításáig ugyanott működött. Az utcanyitás során lebontott, de egykor nagyméretű földszintes házban „Kazinczy cukrászda és kávézó” volt a neve. Az 1930-as évek közepén a Sikorszky család működtette a mai Széchenyi u. 43. sz. alatti Napsugár cukrászda helyén volt „Meteor” automata büfét is. A visszaemlékezések szerint a személyzet helyét gép vette át, de így sem lett jövedelmezőbb a vállalkozás. Nem lehet presszónak sem nevezni, mert olyan kicsi volt a helyiség, hogy nem lehetett leülni. (Ez csak a mai fagyaltos egy része volt, amelyet Piva Carlo vásárolt meg, s bővített jól menő, jól jövedelmező cukrászdává.)

Az 1912-es címtár szerint még Sikorszky Gyula vezeti az üzletet, majd később özvegye irányította. Gyermekeik közül az idősebb, Dezső cukrász és bornagykereskedő

63. Magyar Vendéglős és Kávé Ipar, 1907. 11. sz.

volt.⁶⁴ 1940-től Sikorszky cukrászdája és kávéháza elnevezéssel volt ismeretes.⁶⁵ Egykori cukrászok visszaemlékezése szerint a műhelyt és üzletet egy segéddel és egy tanulóval vezette. Az államosítás után a miskolci vendéglátóipari vállalat 50. számú egységként üzemelt, s ismereteink szerint 1956 előtt megszűnt.

Rudi-féle kávéház (1876): Egykori meglétéről az 1876. évi piacrendőri szabályokból tudunk. Ennek 27. pontja szerint „A bérkocsik felosztva a Korona fogadó előtt, a Boldogasszony utcában a Rudi-féle kávéház s a Köhalmi-ház közötti téren, a társas kocsik a vendéglők előtt szintén felosztva fognak állni.” A Boldogasszony a mai Déryné utca volt, tehát itt, ezen a környéken lehet azonosítani ezt a kávéházat. 1895-ben már nyomát sem találjuk az írásokban.

Erzsébet Kávéház, Tűzoltó Kávéház (?1895–): Az 1895-ös címtár szerint Lusztig József üzemelteti az Erzsébet kávéházat a Kossuth u. 1. sz. alatt. Az 1910-es és a háború alatti években tiszti kaszinó működött itt. 1920-ban már Tűzoltó kávéház a neve, vezetője vagy bérlője pedig Perl Gyula.⁶⁶ Egy évtized múlva Krausz Tamással találkozunk, mint üzemeltetővel. A köztudatban mint „nyilvánosház-gyanús” intézmény maradt meg. Helyén épült a Palotás étterem.

Polgári Kávéház: A Széchenyi u. 28. számmal jelzett, napjainkban is meglévő épületben volt. A Szinva-híd melletti sarkon, a közből nyíló bejárattal. (Jelenleg Bányász klub működik benne.) Emlékét egy amatőr fotó idézi, a cégtáblán Fritz, alatta Polgári Kávéház felirattal. A fotó az 1930-as évek legvégén készült (12. kép). Az 1939-es címjegyzék a kávéások között ekkor utoljára tünteti fel Fritz Ferencet.

A kávéházak az 1930-as évektől vagy megszűntek, vagy beolvadtak más üzletágba, esetleg csak nevükben őrizték tovább egykori jellegzetességüket, hogy megnyissák az utat azon a vonalon, amelyen sokasodva jelentek meg a presszók, eszpresszók, kávébárok. Gyors elterjedésüket elősegítette, hogy viszonylag kis befektetéssel, a kávéházaknál jóval szerényebb rezsivel is jövedelmezőbbek voltak. Mint Gundel Imre megállapítja, elterjedésükben fontos szerepet kaptak az új kávéfőző gépek, másrészt annak az igénynek a kielégítése, hogy ne a kirakatban kelljen ülni, hanem egy meghitt sarokban, vagy éppen állva, gyorsan lehessen elfogyasztani az italt. Így nyílt meg 1937-ben az első presszó Budapesten.⁶⁷ Miskolc nem maradt el ettől lényegesen, hiszen 1940-ben itt is megnyílt az első presszó.

AZRA eszpresszó (1940–1951): Doró Ernő cukrásznak volt az az ötlete, hogy a színház előcsarnokában álló bal sarokhelyiségben intim presszót rendez be. Sajtófogadtatása a következő volt: „Mintha Ezeregyéjszaka elevenedett volna meg a modern intim helyiségben, olyan remekbe készült, ízléses volt. . . . Kirítt a város eddigi üzletei közül.” Ez a szobanagyságú helyiség vetekedett Roráriussal, vagy Nagy cukrászdájával az Uránia mellett, de akár Piva Carlóéval is a főutcán. „Van már hová menni, ha esik az eső, zimankós az idő, a színházi szüneteket is eltölthetik jobban a nézők, mint a fűtetlen, sivár színházi előcsarnokban” – írja a sajtó. Nevét pedig onnan kapta, hogy akkor játszották Szép Ernő hasonló nevű játékát. A berendezés a legjobb tervezők és kivitelezők munkája. „Schuman készítette a bútor-, Juhász a kárpitasmunkát. A Hass-cég szállította a linóleum, bútorzat és plüss árut. Demeter a lakatos-, Kun a műkö- és szobrászati munkát végezte, Hilóczky pedig a vizes és csempemunkát. Rigó volt a szobafestő, Hlavács a mázoló. Az egészet pedig Menner László tervezte.”⁶⁸

64. VII-1/d. Ce. 2360.

65. Földes L., 1943. 93–117.

66. Tóth K., i. m. 50.

67. Gundel I.–Harmath J., i. m. 45.

68. Komáromy J. hagyatékának eddig fel nem dolgozott anyagából. A kézirat 1972-ben készült, jellegét tekintve sajtóközlemény, újságcikk.

13. kép.

Kávézó és tejivó a Szentpéteri kapu egykori 7. sz. kereskedőházában

Az itt használt ASTRA típusú presszógépet is Doró vásárolta. A Városház téren lévő üzletének (mai Rác Kávéház) ez egy fiókja volt. De rövidesen túl kellett adnia rajta. Az államosítás előtti utolsó tulajdonosát Kása Ilonának hívták.⁶⁹

Az eszpresszó sorsa 1951-ben beteljesedett, megpecsételődött. „Jelentjük, hogy a színházi épületben elhelyezett Azra eszpresszó f. hó 21-ével a színházi évad megnyitásáig bezárjuk. Az espresso berendezési és felszerelési tárgyait a Miskolc-Tapolcán megnyíló Anna étterem berendezésénél kívánjuk felhasználni. Az espresso ideiglenesen üresen maradó helyiségébe a Capri cukrászda adminisztrátorait helyezzük el. Kelt Miskolc, 1951. 05. 19.”⁷⁰ A megszűnt eszpresszó berendezéseinek darabjai (pl. a pult) a Déryné eszpresszóban (Déryné u. 2.) még napjainkban is látható. A többi – valószínű – időközben megsemmisült.

69. Lövey József miskolci cukrászmester visszaemlékezése 1990. április.
70. XXIII–110/a. 7174–94/1. 1951.

A presszók, eszpresszók száma gyakorta változott Miskolcon 1950–1985 között. Különösebb történeti értékű nincsen közöttük. Az 1985-ös presszók listáját csak az előzmények kiegészítése, színesítése miatt adom, másrészt azért, hogy érzékelhessük az elnevezés egy korszakra utaló jellemzőit: *Bányász* (Pereces, Szén u. 1.), *Bástya* (Blaha L. 39.), *Csöpi* (Nagy S. 43.), *Déryné* (Déryné u. 2.), *Éva* (Marx K. 52.), *Lidó* (Kiss J. 4.), *Mignon* (Dorottya u. 1.), *TV eszpresszó* (Avastető), *Vasút eszpresszó* (Kisfaludy K. 29/31.), *Csaba eszpresszó* (Csaba vezér 49.), *Szökőkút eszpresszó* (Hoffmann O. utcai szolgáltatóház), *Zöldfa eszpresszó* (Lillafüred, Palota u. 39.). Az előbbieken felsorolt kis egységeket a miskolci vendéglátóipari vállalat üzemeltette. Volt néhány olyan egység, amelyet az ÁFÉSZ tartott fenn. Ezeknek az volt a közös ismertetőjük, hogy valamennyi P-betűvel kezdődött: *Paprika* (Búza tér 20.), *Pettyes* (Baross G. 13/15.), *Pipacs* (Rosenberg hp. 25.) és a *Prizma* (Thököly u. 1.).

A presszók közül csak jelzésszerűen emelem ki a *Dominót* (Tanácsház tér 9.). 1987-ben – teljes felújítás után – itt nyílt meg a *Rác Kávéház*. Elnevezése és mai funkciója szerint ide kíváncsokra, de valójában olyan nagy híru cukrászdáról van szó, amelyet Trillhaas Gyula, Doró Ernő és Rác Kálmán neve fémjelez, s mint ilyen, a miskolci cukrászdák között szükséges teljes történetével és illusztrációs anyagával bemutatni.⁷¹

III. Kávémérések, kávézók

A kávéméréseket, kávézókat csupán az különböztette meg a kávéházaktól, hogy nem árultak pl. fagyaltot, s míg azoknál előírás volt a két tekeasztal, itt tiltották. Ugyanúgy tiltott volt a zenélés, kártyázás, és „minden egyéb játék”. Hogy miképpen változott számuk időről időre, a cím- és lakjegyzékekből követhető nyomon. Nyilvánvaló kielégítették a mindenkori társadalmi igényt. (Mivel terjedelmes, s gyakorta változó névsorokról van szó, s mert különösebb történeti következtetést ezekből levonni nem lehet, ismertetésétől eltekinthetünk. Néhány kávézót csupán különlegesebb elnevezésük, vagy éppen fényképe miatt említésre méltónak tartunk. Grosszmann Hermann *Sport kávézója* a Munkácsy u. 2. sz. alatt, Krausz Ferenc *Király kávézója* a Liechteinstein (ma Ady E.) 18. sz. alatt, Rűchmann Izidor *Ortodox Kóser Kávézója* a Széchenyi u. 88. sz. alatt. Kár, hogy nem ismerjük annak a kávézónak a tulajdonosát, aki a Szentpéteri kapu egykori 7. sz. egykori kereskedőházból átalakított kávézó és tejjívójában szolgálta ki vendégeit (13. kép).

* * *

A kávézás elterjedésével és a kávéházak történetével kapcsolatos, s fentebb összegezett ismeretanyag természetesen nem teljes, egy kutatási állapotot jelez. Nagyon sok új adattal szolgál a miskolci cukrászdák történetének feldolgozása, s várható közreadása is. A szállodai élet, vagy a kaszinók történetének feldolgozása egészen más aspektusból közelítheti meg ezt a kérdéskört, mint ahogy már eddig is nagyon sok új ismeretet eredményezett a miskolci pincék történetének, s az ott zajló társasági élet többek között társadalmi feszültségcsökkentő hatásának vizsgálata, elemzése. Mindezek részét képezik annak a munkának, amelynek célja a vendéglátás-vendéglátás történetének, történeti változásainak legátfogóbb értelemben vett bemutatása Miskolcon.

71. Veres L., 1987. 80.

IRODALOM

- Adler K.*,
1897. Miskolcz város középületei. 1881–1896. Miskolc
- Bakos Á.*,
1940. Hétköznapi délelőtt a kétarcú Miskolcon. Pest
- Brósz K.*,
1879. Az első gyógyszerár Miskolcon. Miskolcz, IV. évf. 25. sz.
- Dobrossy I.*,
1976. Gazdaság és társadalomtörténeti adatok a miskolci céhek árulószíneinek 19–20. századi történetéhez. HOM. Évk. XV. 113–150.
- Dobrossy I.–Iglói Gy.*,
1982. Koronauradalmi épületek Miskolcon a 19. század elején. HOM. Évk. XXI. 137–164.
- Dobrossy I.*,
1985. A tapolcai apátság miskolci kúriája. HOM. Közl. 23. 24–31.
- Földes L.*,
1943. Miskolci útmutató. Miskolc
- Gundel I.–Harmath J.*,
1982. A vendéglátás emlékei. Budapest
- Halmay B.–Leszih A.*,
1929. Miskolc. Magyar Városok Monográfiája. Budapest
- Kisbán E.*,
1988. A kávé bevezetése Magyarországon. Ethn. XCIX. 149–177.
- Komáromy J.*,
1956. Az első miskolci vendégfogadók. HOM. Közl. 3. 48–53.
- Lippay B.*,
1910. Miskolczi Kalauz. (Útmutató Miskolcz Törv. Hatósági jogú város és közvetlen környéke területén.) Miskolcz
- Rudnay J.*,
1976. A kávé. Budapest
- Szendrei J.*,
1911. Miskolcz város története és egyetemes helyirata. IV–V. k. Miskolcz
- Szilády Á.–Szilágyi S.*,
1863. Okmánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon. 2. Pest
- Tóth K.*,
1920. Miskolc város címjegyzéke. Miskolc
- Veres L.*,
1987. A Trillhaas cukrászdától a Rácz kávéházig. Miskolc

DIE VERBREITUNG DES KAFFEETRINKENS UND DIE GESCHICHTE DER KAFFEEHÄUSER VON MISKOLC

In der Einleitung zu seiner Arbeit forsicht der Verfasser unter Zuhilfenahme von Preisregelungen aus dem 18. Jahrhundert, von städtischen und protokollarischen Angaben sowie Besitzkonskriptionen und mit Hilfe der Analyse von Kaufrechnungen danach, wann der Kaffee in Miskolc aufgetaucht ist. Sein erstes Vorkommen (dies bezieht sich auf eine Beschenkung, Bewirtung) ist mit dem Jahre 1721 datiert. In den Rechnungen von Kaufleuten tritt er das erste Mal 1764 auf. Der Autor beweist, dass dieser Genussartikel hier in der Stadt von griechischen Händlern gebracht und verbreitet worden ist. In den Eigentumserfassungen wurde erstmals 1768 eine Kaffeeservice genannt. Dies ist gleichsam ein Hinweis darauf, dass auch zu Hause Kaffee getrunken wurde, wobei zu jener Zeit natürlich auch schon in Miskolc Kaffeehäuser und Kaffeestuben existierten. Er macht darauf aufmerksam, dass in Sportversen aus jener Zeit

davon die Rede ist, dass die Sitte, ins Kaffeehaus zu gehen, ebenfalls von den Griechen hier heimisch gemacht wurde.

Das erste Kaffeehaus im heutigen Sinne wurde in Miskolc 1767 eröffnet. Es hiess „Kaffe-Ház“. Dieses Geschäft war in Besitz der Krondomäne von Diósgyőr und wurde von einem griechischen Händler, einem gewissen Tamás Zsambok, gepachtet. Bis 1818 blieb es in Betrieb, als nämlich in Miskolc die erste Konditorei eröffnet wurde. Das sog. Rabel-Rorárius war eine Konditorei im modernen Sinne des Wortes und natürlich konnte man dort auch Kaffee verzehren.

Im weiteren stellt der Autor dann die Kaffeehäuser in den Hotels und die selbständigen Kaffeehäuser vor. Die dritte Gruppe seines Stoffes bilden die Kaffeestuben, ungarisch „kávés“ genannt, und das Wissensmaterial dazu.

Das älteste Kaffeehaus in einem Hotel war das sog. „Fehér Csillag Kávéház“, das es zwischen 1844–1874 gab. Die anderen öffneten ihre Tore in der zweiten Hälfte oder gegen Ende des 19. Jahrhunderts. Die meisten von diesen existieren auch heute noch. Von den eigenständigen Kaffeehäusern ab Ende des 19. Jahrhunderts blieben die meisten bis 1952 (bis zur Verstaatlichung) bestehen. Sie stellten gleichzeitig auch das Forum für Kultur und Bildung dar, indem hier Bühnenveranstaltungen wie auch Filmvorführungen gebracht wurden. Einige von diesen spielten schon durch ihren Namen auf ihr spezifisches Publikum an. So gab es beispielsweise ein Handwerkskaffeehaus, ein Bürgerkaffeehaus, ein Feuerwehrkaffeehaus, ein Sportkaffeehaus oder eben auch eine Orthodox Koscher Kaffeestube. Andere wiederum wollten durch ihren Namen auf sich aufmerksam machen, wie z. B. die Orpheum-Kaffeestube oder die Kaffeestuben Tiger und Fiume. Wie man sich erinnert, hatte das sog. Königliche Kaffeehaus einen ganz besonderen Ruf.

Im abschliessenden Teil seiner Studie beschäftigt sich der Autor mit dem Kaffeeausschank, wobei er sich auf Erinnerungen ebenso wie auf Zeitungswerbungen oder Angaben aus Adress- und Telefonbüchern stützt.

Indem er archivarische und historische Angaben aufdeckte und rezente Sammlungen tätigte, gelang es dem Autor die Verbreitung des Kaffeetrinkens und die Plätze und Foren dafür relativ umfassend zu verfolgen. Seine Arbeit erstreckt sich über zwei Jahrhunderte. Er stellt die Geschichte von rund hundert Objekten vor.

István Dobrossy